

(8) Konfucianismus za dynastie Han

Dynastie Han (206 př. n. l. – 220 n. l.)

- „vítězství konfucianismu“ za dynastie Han
- institucionální rámec – kanonické knihy (*jing* 經) jako základ vzdělanosti, 124 př. n. l. – císařská Akademie (*taixue* 太學). Instituce určená na výchovu vzdělanců pro státní správu, předmětem studia Pět kanonických knih. Tradičně chápáno jako mezník v procesu „vítězství konfucianismu“ za dynastie Han.

Pět kanonických knih (*wu jing* 五经):

1) Kniha dokumentů (*shujing* 书经 nebo *shangshu* 尚书)

2) Kniha písní (*shijing* 诗经)

3) Kniha proměn (*yijing* 易经 nebo *zhouyi* 周易)

4) Letopisy (*chunqiu* 春秋)

- tradiční komentáře k Letopisům:

a) *Zuo zhuan* 左传

b) *Gongyang zhuan* 公羊传

c) *Guliang zhuan* 穀梁传

5) Knihy obřadů (*san li* 三礼):

a) Zhouské obřady (*zhouli* 周礼)

b) Zápisy o obřadech (*lijì* 礼记)

c) Obřady a ceremonie (*yìli* 仪礼)

1) Kniha písní:

- soubor 305 písní/básní, které jsou dále rozděleny do čtyř oddílů.

- písně/básně (*shi* 诗) Knihy písní mají jasnou čtyřslabičnou strukturu s cézурou po druhé slabice a staly se základem čínské poetiky

Sociální funkce *Písní*:

Konfuciovy *Sebrané výroky*: „Nebudeš-li znát *Písně*, nebudeš vědět, jak mluvit.“ – součást kulturní kompetence aristokrata / vzdělaného muže

- různé moralizující interpretace; citáty z *Písní* jako ilustrace mravních postojů

2) Kniha dokumentů:

- sestává z 58 kapitol, obsahující dokumentů a proslovů vládců a významných úředníků z doby před a v raném období dynastie Zhou

- nejstarší vrstvu, pocházející z doby Západních Zhou, tvoří pět prohlášení (*gao* 告), svým literárním stylem připomínají nápisy na bronzových nádobách

- většina je mnohem mladší

3) Kniha Proměn:

- primárně věštická příručka, obsahuje řadu vrstev; nejmladší, tzv. „Deset křídel Proměn“ představuje filozofické texty z období Válčících států

Typy věštění ve starověké Číně:

1) standardizované: pomocí želvích krunýřů (*bu* 卜) a stébel řebříčku, což je věštění spjaté s *Knihou Proměn* (*shi* 筮)

2) interpretace neobvyklých jevů (přírodních úkazů, neobvykle se chovajících zvířat apod.)

3) interpretace snů

Existence profesionálních specialistů – *bu* 卜 (věstci), *shi* 使 (písaři), *wu* 巫 (šamani) ad.

4) Letopisy:

- obsahují pravidelné zápisy o důležitých událostech z let 722-481 př. n. l. spjatých se státem Lu 魯, rodištěm Konfucia. Předpokládá se, že tyto texty měly rituální charakter a byly určeny předkům, nikoliv potomkům (smyslem bylo rituálně oznámit předkům – *gao* 告 – záslužné činy žijících).

Lakonický popis událostí obsažený v *Letopisech* byl doplněn komentáři, které tyto výroky rekontextualizují:

- komentáře *Gongyang zhuan* 公羊传 a *Guliang zhuan* 穀梁传 odhalují smysl lakonických zápisů – čtou *Letopisy* jako zakódovaný text skrývající moudrost světce (Konfucia)

- *Zuo zhuan* 左传 – první čínská historická kronika (určeno potomkům). Barvitý výklad příslušných událostí. Komentář *Zuo zhuan* je možné chápat jako samostatné dílo. *Zuo zhuan* je z literárního hlediska zajímavý svým jazykem a dal základ i narativní historiografické tradici, které byla dále rozvíjena například hanským historikem Sima Qianem.

5) Knihy obřadů:

- popisují rity, společenské konvence a dvorské obřady. *Zápisy o obřadech* obsahují dva klíčové konfuciánské texty: „Vyšší učení (*daxue* 大学)“ a „Neměnný střed (*zhong yong* 中庸)“

Za dynastie Han byly kanonické knihy studovány v podstatě z praktických důvodů – poznat slova dávných mudrců, dávné události a způsob, jak dávní vládcové jednali v různých situacích – v podstatě deponitář precedentů, modelů správného (a účinného) jednání.

→ obětní systém císařů za Západních Han

-- oběti *feng* 封 a *shan* 禪 – za císaře Wu

-- oběti „pěti silám“, oběť Taiyimu 太一 (= „nejvyšší jednota“), dále bohu Země (Houtu 后土), později to byly oběti Nebesům a Zemi (vykonávány až do konce 18. stol.)

-- uvedené oběti, zejména Taiyimu, později Nebesům – monopol císaře: symbolická rovina – císař výhradní přístup k nejvyšším božstvům

-- cestování císaře po říši – nejen inspekce, ale rovněž za božstvy (na místa jejich kultu)

-- význam „nebeských znamení“ – interpretace nejrůznějších jevů (zejména přírodních), objevení magických map a talismanů, zjevení božstev, interpretace neobvyklých úkazů (korelace se společenským řádem; významné události musely být „ohlášeny“ výskytem znamení, nebo naopak varování)

-- snaha císaře a státu obsáhnout co největší množství kultů a s nimi spojených božských sil (centralizovaný všezahrnující stát).

→ rituální reforma v roce 31 př. n. l.

Vláda Chengdiho (33-7 př. n. l.) – dva jeho ministři (Kuang Heng a Zhang Tan) iniciovali zásadní změnu imperiální politiky – měla být nyní založena na kanonických knihách:

„V záležitostech císařů a králů není nic důležitějšího než podporovat řád Nebes. Při podpoře řádu Nebes není nic důležitějšího než oběti a obřady. Proto dávní světcí [...] obětovali Nebesům na jižním předměstí v souladu s náležitostí yangu. Obětovali Zemi na severním předměstí v souladu s náležitostí yinu.“

„V dávných dobách králové Wen a Wu z Zhou obětovali ve Feng a v Hao a král Cheng obětoval v Luo. Z toho je zřejmé, že Nebesa následují krále tam, kde žije, a tam přijímají jeho oběti. Je proto vhodné, aby oběti Taiyimu v Ganquanu a Houtu v Hedongu byly přesunuty do Chang'anu v souladu s praktikami dávných králů“

→ debata u dvora v roce 31 př. n. l. Učenci (konfuciáni) hájili navrhované změny citacemi z kanonických knih.

-- snaha o posílení rituálního charakteru vládnutí (vs. autokratický model přímé vlády praktikovaný Wudim a manifestovaný jeho „cestováním“ a snahou nabýt nadlidských sil), vládce se nemá snažit získat božskou moc – posílení symbolické roviny vládnutí

-- Wudiho tradiční systém principiálně nejistý – oběť chápaná jako skutečná komunikace s nepředvídatelnou božskou silou; nově navrhovaný konfuciánský systém – obětní systém podřízen vnějšímu racionálnímu systému (korelativní kosmologie, obsah kanonických knih), zbaven vši kontingence; manifestace *řádu Nebes*

-- zároveň zdůraznění významu konfuciánů (*ru 儒*) – oni byli znalci Kánonu a tudíž schopni interpretovat nejrůznější situace (čili systém, ve kterém je moc císaře omezena ve prospěch konfuciánských vzdělavců)

-- Chengdi tyto argumenty v roce 31 přijal; Nebesa a Země jako nová osa státního kultu a zrušení Wudiho obětního systému – z celkem 683 státních obětních praktik v říši bylo jen 208 shledáno „v souladu s modely dávnověku“.

→ reakce – Liu Xiang (jinak významný hanský konfucián) – ovšem hájil názor, že duchové a božstva komunikují s lidmi na určitých místech, a tam je jim třeba obětovat (a žádný odkaz na dávné vzory)

→ odpověď dalšího vzdělance, Gu Yonga:

Váš služebník slyšel, že kdo má jasno v otázce povahy Nebe a Země, nemůže být sveden duchy a anomáliemi [interpretovanými jako znamení]. Kdo rozumí rozvržení deseti tisíc věcí, nemůže být sveden tím, co nezapadá do stanovených kategorií. Ti, kdo se obracejí zády k pravé cestě lidskosti a náležitosti a nectí modelové výroky Pěti kanonických knih, a místo toho se zabývají zprávami o nepravidelnostech, anomáliích, duchách a božstvech, uctívají magické formule, snaží se zrušit oběti, které nic nepřinášejí, a jdou tak daleko, že věří v existenci nesmrtelných v tomto světě a polykají elixíry nesmrtelnosti, [...] všichni klamou lid, drží se falešných praktik, hájí faleš a výmysly, aby svedli na scestí přítomného vládce.

Debata mezi přívrženci dvou obětních systémů trvala ještě po desetiletí, Wudiho obětní systém definitivně zavržen za vlády Pingdiho (1-5 n. l.) na návrh Wang Manga.

→ „Vítězství konfucianismu“: nikoliv vytlačení a vyloučení ostatních filozofických škol, nýbrž snaha o jejich zahrnutí:

Kronika dynastie Han (Hanshu):

Kdysi odešel Konfucius a byla přerušena [jeho] skrytá slova. Když pak zemřelo i jeho sedmdesát žáků, došlo k roztržení podstatného významu. Letopisy se rozdělily na pět, Písne na čtyři a Proměny na celou řadu výkladových tradic. V době Válčících států se [svět] dělil na vertikální a horizontální aliance, pravost a faleš se rozdělovaly a soupeřily a slova mistrů se topila ve zmatcích. [...] Konfucius vyřkl slova: „Pokud by byly obřady ztraceny, budu je hledat v pustině.“ Dnes jsou světci dávných dob daleko, metoda pravé cesty je odvržena a opuštěna a nezbylo z ní už nic, co by se dalo hledat. Oněch devět rodokmenů filozofických děl, copak nejsou [přece jen] něčím lepším, než je pustina? Pokud by šlo opravit metody Šesti umění a podrobně prozkoumat slova těchto devíti škol, vybrat jejich silné stránky a zbavit se jejich nedostatků, pak by bylo možné dosáhnout shrnutí všech aspektů [celku].

- sjednocená říše, s tím související úsilí sjednotit (zkatalogizovat, standardizovat, shromáždit, shrnout) úplně vše → klasifikační systémy, podle kterých vše je částí celku; tento celek sjednocuje nepřítomná moudrost Konfucia, tj. my máme k dispozici jen záplavu slov (kanonické a další důležité texty), kterým správně nerozumíme → výklad kanonických knih hlavní „náplní práce“ hanských vzdělavců

- *xiao* 孝 = synovská oddanost

Konfuciovy Sebrané výroky

Ziyou řekl: Takových, kteří jsou oddaní rodičům (*xiao*) a uctívají k starším bratrům, a přesto mají sklon odporovat svým pánům, je málo. A někdo takový, kdo nemá sklon odporovat pánům, a přesto touží vyvolat povstání, tu ještě nebyl. Ušlechtilý muž se soustředí na kořen. Když je kořen pevně zapuštěn, zrodí se pravá cesta. Synovská oddanost a uctivost ke starším bratrům je kořenem lidskosti.

Kanonická kniha synovské oddanosti (Xiaojing 孝經):

Tělo, údy, vlasy a kůže dostáváme od rodičů. Počátek synovské oddanosti je neopováždit se jim způsobit újmu. Završením synovské oddanosti je prosadit se, konat v souladu se správnými zásadami, rozšířit svou slávu na budoucí pokolení, a tím zviditelnit své rodiče. Synovská oddanost počíná ve službě rodičům, pokračuje v službě vládci a končí prosazením se.

- dva základní aspekty hanského konfucianismu: 1) exegeze kanonických knih (cílem především nalézání a výklad precedentů pro současné problémy a situace); 2) realizace vzorových modelů jednání ve vlastním jednáním (především manifestace synovské oddanosti)

→ v obou případech je základním prostředkem realizace konfuciánských ideálů *nápodoba* paradigmatických modelů jednání dávných světců, králů a dalších vzorových osobností

→ důležitost *příkladného jednání*

→ v tomto obraze konfucianismu výrazně chybí sebevědomá osobnost *junzia*, jež naproti tomu zřetelně vystupuje ze starších konfuciánských textů.

- proměna pojetí vzdělance za dynastie Východních Han a v následujícím období

→ „privatizace“ vzdělanosti; setrvávání v „ústraní“ mimo službu se stává běžným jevem

→ manifestace dokonalosti vlastní osobnosti v její autonomii vzhledem k oficiální sféře

→ odchod do ústraní jako regulérní životní možnost konfuciánského vzdělance

Velká předmluva ke knize Písní (*shi daxu* 诗大序) text vzniklý na konci Hanů:

Píseň (shi 诗) je [vyjádřením] toho, kam směřují lidské záměry (zhi 志). V lidské mysli (xin 心) vznikají záměry, vyjádřeny slovy se z nich stávají básně. Pocity vzkypí uvnitř [lidské mysli] a ve slovech získávají tvar. Pokud slova nedostačují, vyjadřujeme je vzdechy. Pokud nedostačují vzdechy, vyjádříme je zpěvem. Pokud nedostačuje zpěv, nevědomky je vyjádříme gesty a tancem.

→ *wen* 文

Yang Xiong 揚雄 (53 př. n. l. – 18 n. l.):

Když je rod proslulý a vysoce postavený, duchové žádostivě nahlížejí do jeho pokojů. Kdo po všem chtivě sahá, hyne; kdo setrvává v mlčení, uchová se. Kdo zastává nejvyšší postavení, uvádí v nebezpečí své předky, kdo sám sebe chrání, zachová svou celistvost. Z toho důvodu chápu temnotu, chápu mlčení a držím se v úplnosti pravé cesty. Čistý a tichý, toulám se božským dvorem. [...] Doby se liší a věci se proměňují, avšak pravá cesta člověka zůstává stejná. [...] Proto v příznivé době dělat, co lze dělat, vede k úspěchu. V nepříznivé době dělat, co nelze dělat, vede k neúspěchu.

- učenec, nejvýznamnější představitel těch, kteří studovali a předávali Konfuciovy *Sebrané výroky* → obraz Konfucia, který se prosadil

- hlavní díla: *Modelové výroky (Fayan 法言)* – vědomá nápodoba Konfuciových *Sebraných výroků*

- *Kanonická kniha o nejzazší tajemnosti (Taixuan jing 太玄經)* – vědomá nápodoba *Knihy Proměn*

Wang Chong 王充 (27 – asi 100 n. l.)

- kritický konfucianismus ovlivněný Xunziem; ironický, sžíravý ke svým současníkům

„školy“ **Starého a Nového textu**: spor příznivců kanonických textů zapsaných ve „starém písmu“ a v „novém písmu“.

Xi Kang (223–262 n. l.):

Mysl toho, kdo se nazývá ušlechtilým mužem (junzi), se nezabývá „správným a nesprávným“ a jeho jednání nejde proti pravé cestě (dao). Čím to lze vysvětlit? V myslí toho, jehož životní energie (qi) je tichá a duch (shen) prázdný, nepřebývá pýcha ani povýšenost. Pocity toho, jehož tělo je čisté a mysl neomezená, nejsou spoutané tím, po čem touží. Pokud v [jeho] mysli nepřebývá pýcha a povýšenost, je schopen **překročit učení o jménech (mingjiao) a pověřit [stejným úkolem] přirozenost (ziran)**. Pokud [jeho] pocity nejsou spoutané tím, po čem touží, je schopen posoudit, co je vznešené a co nízké a proniknout k pocitům druhých. Kdo hladce proniká do pocitů bytostí, nikdy nejde proti veliké cestě (dadao). **Kdo překračuje jména a [úkolem] pověřuje mysl** (yue ming ren xin 越名任心), nikdy se nezabývá „správným a nesprávným“. [...]

Když ušlechtilý muž moudře jedná, **nezkoumá nejprve, zda [pro takové jednání] existuje model**, a pak teprve začne jednat. Pověření mysli jsou bez omezení; nepřemýšlí nejprve o tom, co je dobré, a pak teprve je začne považovat za řádná. Projevuje své pocity a ničím se nezabývá; nediskutuje nejprve o tom, co je správné, a pak teprve je začne projevovat. Vznešeně zapomíná na moudrost a moudrost se [sama od sebe] spojuje s modelem. Bezstarostně pověřuje mysl a mysl se [sama od sebe] setkává s dobrem. Bezmyšlenkovitě se ničím nezabývá a záležitosti se [samy od sebe] sjednocují se správností.

Nová vyprávění z elegantního světa (Shishuo xinyu):

Když Ruan Ji držel smutek za svou zemřelou matku, Pei Kai mu přišel vyjádřit soustrast. Ruan byl v tu chvíli opilý, seděl s rozčuchanými vlasy a s nohama roztaženými od sebe a neplakal. Když Pei přišel, položil na zem pro sebe podušku a poté, co [rituálně náležitě] zaplakal a vyjádřil slova soustrasti, odešel. Kdosi se Peie zeptal: „Obvykle když někdo přijde kondolovat, hostitel pláče a host se omezí na vyjádření soustrasti. Když Ruan Ji neplakal, proč jste plakal vy?“ Pei odpověděl: „Ruan je člověk žijící mimo oblast běžné morálky, a proto nemá žádný respekt k pravidlům rituální náležitosti. Lidé jako vy nebo já jsou stále uvnitř oblasti toho, co je zvykem, a proto řídíme naše životy podle vzorů etikety.“ Jejich současníci vzdychali obdivem nad způsobem, jímž oba dva našli svůj pravý střed.

- inspirace knihami *Laozi* a *Zhuangzi*; vznik pojetí taoismu jako komplementárního protikladu ke konfucianismu
- „syntéza konfucianismu a taoismu“; přesněji jde o to, že v rámci pevně zakořeněného konfuciánského projektu byl vytvořen prostor pro reflexi taoistických spisů v soukromé sféře vzdělanců – „konfucianem na veřejnosti, taoistou (a o něco později i buddhistou) v soukromí“.